

نقش واسطه‌ای ویژگی‌های شخصیتی در ارتباط سبک‌های فرزندپروری با خودناتوان‌سازی تحصیلی

معصومه عبداللهی^۱، بهروز فروغی پردنجانی^۲

چکیده

پیش‌زمینه و هدف: هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی ارتباط سبک‌های فرزندپروری و ویژگی‌های شخصیتی با خودناتوان‌سازی و نیز بررسی نقش میانجی ویژگی‌های شخصیتی در تبیین ارتباط سبک‌های فرزندپروری با خودناتوان‌سازی در دانشجویان می‌باشد.

مواد و روش کار: جامعه پژوهش حاضر کلیه دانشجویان دانشگاه یزد در نیمسال اول سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است. که از بین آن‌ها با روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای، تعداد ۲۴۳ دانشجو به عنوان نمونه انتخاب شدند و به مقیاس خودناتوان‌سازی، سیاهه پنج عاملی شخصیت و مقیاس سنجش خانواده و زناشویی مدل مدور-ترکیبی (نسخه چهارم) پاسخ دادند. داده‌های جمع‌آوری شده با روش‌های آماری ضریب همبستگی، تحلیل مسیر و تحلیل واریانس همزمان تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی در رابطه سبک‌های فرزندپروری مدل مدور ترکیبی با خودناتوان‌سازی نقش میانجی دارد.

بحث و نتیجه‌گیری: خودناتوان‌سازی نیاز به توجه تخصصی دارد. تعداد زیادی از دانشجویانی که مشکل تحصیلی دارند با دریافت خدمات تخصصی می‌توانند از این مشکلات رهایی پیدا کنند.

کلید واژه‌ها: سبک‌های فرزندپروری، ویژگی‌های شخصیتی، خودناتوان‌سازی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- دکترای روانشناسی تربیتی، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد بافق، یزد، ایران (نویسنده مسئول) m.abdollahi323@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

متخصصان همواره در پی این موضوع بوده اند که چرا برخی یادگیرندگان، خود را مسبب موفقیت تحصیلیشان می‌دانند اما در مقابل ضعف‌ها قبول مسئولیت نمی‌کنند. خودناتوان‌سازی در چند سال اخیر به مثابه یکی از موانع پیشرفت تحصیلی شناخته شده است. این سازه از سال ۱۹۶۰ به ادبیات روان‌شناختی ورود پیدا کرد. برگلاس و جونز (۱۹۷۸) که متقدمان بر سی این موضوع بودند، خودناتوان‌سازی را چنین تعریف کرده‌اند "یک رفتار یا انتخاب مجموعه‌ای از عملکردها که فرصت مناسب را به وجود می‌آورد تا افراد شکست را به عوامل خارجی و موفقیت را به عنوان درونی نسبت دهند" (میکائیلی و همکاران، ۲۰۱۷). خودناتوان‌سازی راهبردی دفاعی است که در آن فرد قبل از عملکرد، موانعی را ایجاد می‌کند تا به وسیله آن اسنادهایش را بعد از آن عملکرد دستکاری کند (برگالس و جونز، ۱۹۷۸؛ به نقل از یوسال و لو، ۲۰۱۰). خودناتوان‌سازی عمل یا انتخاب مجموعه عملکردهایی است که فرصت بیرونی کردن شکست و درونی کردن موفقیت را افزایش می‌دهد و در عین حال فرد را از پیامدهای منفی شکست حفاظت می‌کند. خودناتوان‌سازی راهبردی پیشگیرانه است که در آن فرد خودناتوان‌ساز در مسیر ارزیابی خود، موانعی را به وجود می‌آورد که بتواند شکست احتمالی خود را به آن موانع نسبت دهد و آبروی خود را حفظ نماید (حیدری و همکاران، ۱۳۹۸)

کاوینگتون (۱۹۸۴) خودناتوان‌سازی را وارد عرصه آموزش کرد و چنین می‌پنداشت که خودناتوان‌سازی تحصیلی شامل رفتارهایی است که یادگیرندگان بیشتر برای حفاظت خود از شکست‌های تحصیلی پیش رو به کار می‌گیرند و برای جلوگیری از احساس هیجان منفی، کمتر شدن عزت نفس و ترحم نسبت به خود این رفتارها را تداوم می‌بخشند. به اعتقاد او رفتارهای خودناتوان‌ساز اغلب در موقعیتهایی که احساس خودارزشی افراد مورد تهدید قرار می‌گیرد، بروز می‌کنند و این موقعیت‌ها در مدارس و دانشگاه‌ها به وفور یافت می‌شوند (اشنایدر و همکاران، ۲۰۱۴). گرایش به خودناتوان‌سازی باید در موقعیت‌های اجتماعی بررسی شود، زیرا معمولاً در موقعیت‌هایی که از افراد انتظار بیشتری می‌رود، آنها در مورد احتمال موفقیت دچار تردید و در مورد شکست دچار ضعف و شکست می‌شود، خیلی‌ها اسنادهایی را شکل می‌دهند تا پیروزی‌ها را به یک منبع درونی مثل توانایی و شکست‌ها را به یک منبع بیرونی مثل سختی کارها نسبت بدهند (ووسیک و اکسوم، ۲۰۱۶).

از جمله متغیرهای مرتبط با خودناتوان‌سازی، سبک فرزندپروری است. خانواده در کنار رفع نیازهای جسمانی و روانی و انتقال ارزش‌های اجتماعی، در مسئولیت آموزشی و تربیتی فرزندان، نقش بسیار موثری را دارد (مولیادی و همکاران، ۲۰۱۶). در خانواده است که فرزند نخستین چشم‌انداز را از جهان پیرامون خود به دست می‌آورد و احساس وجود می‌کند یعنی می‌آموزد. معاشرت کند همکاری کند محبت و احترام روا دارد تا رفتارش مورد قبول واقع شود و در انجام خواسته‌هایش توفیق یابد (گلدنبرگ، ۱۳۹۶). همچنین در خانواده است که به آداب و رسوم ملی، مراسم دینی و وظایف فردی و حدود اختیارات و مسولیت‌ها پی می‌برد. خانواده اولین و مهمترین بافت اجتماعی را برای رشد فرد فراهم می‌سازد (سماوی و همکاران، ۱۳۹۶). سبک فرزندپروری مجموعه‌ای از نگرش‌های والدین نسبت به کودکان است که منجر به ایجاد جو هیجانی می‌شود که در آن جو رفتارهای والدین بروز می‌نماید. این رفتارها دربرگیرنده رفتارهای مشخص (رفتارهای همسو با هدف والدین) می‌باشد که از طریق آن رفتارها، والدین به وظایف والدینی‌شان عمل می‌کنند و اشاره به رفتارهای فرزندپروری دارد. تمام آنچه که فرزند در آینده با آن مواجه می‌شود و نوع برخوردشان با مسائل و مشکلات در زندگی را می‌تواند ایجاد کند و از همین سبک‌های فرزندپروری دانست. فرزندپروری والدین در سبک‌های گوناگون (مقتدرانه، مستبدانه، سهل‌گیرانه) می‌تواند بر نوع شخصیت و رفتار تأثیرات متفاوتی بگذارد (فرزادی و همکاران، ۲۰۱۷). والدین قاطع و اطمینان بخش، در این الگو والدین پرمحبتی هستند که در عین حال رفتار کودکان را کنترل کرده و انتظار بالایی را در خصوص رفتار مبتنی بر بلوغ کودکان اعمال می‌کنند. والدین مستبد، در این الگوی بسیار کنترل‌کننده و پرتوقع هستند و از نظر عاطفی سرد بوده‌اند و ارتباط چندانی با کودکان خود ندارند. والدین سهل‌گیر در این الگو والدین پرمحبت بوده، ولی گونه‌گونی کنترل بر رفتار کودکان اعمال نمی‌کنند (مرادی و گنجی، ۲۰۱۶)، روش صحیح تربیت و فرزندپروری که والدین به کودکان خود انتقال می‌دهند، باعث ایجاد سلامت پایدار و قابل توجه می‌شود. چرا که این رابطه باعث افزایش سلامت و همچنین باعث رشد و تحول اخلاقی، اجتماعی و زیستی می‌شود (عساکره و دیبا، ۱۳۹۷). باقری فاروجی و همکاران (۱۴۰۰) در

پژوهشی نشان داد که مدل ساختاری خود ناتوان سازی تحصیلی بر اساس سبک فرزند پروری ادراک شده و باور های هوشی با میانجی گری جرات ورزی در دانش آموزان براساس داده های تجربی از برازش مطلوبی برخوردار است.

شخصیت هر فرد، نوع رفتار وی را مشخص می سازد لذا نحوه تعامل والد-فرزند و شیوه فرزندپروری والدین که مجموعه رفتارها، روشها و گفتارهای والدین نسبت به فرزندان خود است تابعی از الگوی شخصیتی آنان می باشد. مفهوم شخصیت در روانشناسی یک مفهوم رایج و معمول و در عین حال فوق العاده پیچیده است که موجب شده به شیوه های مختلفی تعریف و مورد بررسی قرار گیرد. شخصیت و رفتار انسان، از مجموعه صفات تشکیل شده است. مک کری و کوستا پنج عامل بزرگ شخصیت را شناسایی کرده اند روان رنجوری، برونگرایی، تجربه گرایی، توافق پذیری (مقبولیت) و وظیفه شناسی. این مدل، از جمله بانفوذترین و مهم ترین مدلها در بررسی صفات شخصیت در دهه های اخیر بوده و اکثر تحقیقات در سراسر دنیا با این مدل انجام شده است (عابدی و همکاران، ۱۳۹۰). با توجه به مطالب گفته شده خانواده به عنوان یکی از مهمترین نهادهای اجتماعی، نقش مهم و ارزشمندی را در رشد شخصیت آدمی بر عهده دارد. هوور اعتقاد دارد که صفات شخصیتی والدین در نوع رفتار آنان نقش اصلی بازی می کند. نتایج مطالعه وی نشان داد تعاملات بین فردی بر پایه دو صفت شخصیتی برونگرایی و توافق پذیری قابل پیش بینی است. در مطالعه وی، ثبات هیجانی با میزان کنترل سختگیرانه کمتر والدین، همبستگی داشت. همچنین ابعاد شخصیتی برونگرایی، توافق پذیری و ثبات هیجانی پایین، به نسبت زیادی با سبک مقتدرانه همبستگی داشت (هوور، ۲۰۱۰). همچنین لوسویا نشان داد رگه شخصیتی باوجدان بودن با حمایت بیشتر والدین از فرزندان ارتباط داشت (لوسویا، ۱۹۹۷ به نقل از ناظر و همکاران، ۱۳۹۵). از سوی دیگر ناتوان سازی با ویژگی های شخصیتی فرد نیز مرتبط است. عالیپور و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی نشان داد که فقط دو ویژگی شخصیتی روان رنجور خویی و باز بودن نسبت به تجربه توانایی پیش بینی خود ناتوان سازی تحصیلی را دارا می باشند. با توجه به مطالب گفته شده ناتوان سازی تحصیلی یکی از مفاهیمی است که تاثیر مستقیم و غیر مستقیمی بر پیامدهای تحصیلی دارد. همچنین براساس پژوهش های انجام شده نقش سبک فرزندپروری و ویژگیهای شخصیتی دانشجو نیز بر نتیجه تحصیل دانشجو تاثیر گذار می باشد و از آنجایی که دانشجویان جز سرمایه های مملکت محسوب می شوند لزوم توجه به مشکلات آنها بیش از پیش احساس می شود. لذا پژوهش حاضر با هدف نقش واسطه ای ویژگیهای شخصیتی در ارتباط با سبک های فرزندپروری و ناتوان سازی تحصیلی انجام گردید.

مواد و روش کار

مطالعه حاضر از نوع توصیفی- همبستگی می باشد. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشگاه یزد می باشد. در این پژوهش از روش نمونه گیری سهمیه ای استفاده شده است بدین صورت که به طور تقریبی نسبت دانشجویان در حال تحصیل در دانشگاه بر اساس مقطع تحصیلی و همچنین جنسیت، در نمونه رعایت شده است. بر این اساس نمونه ای شامل ۲۴۳ نفر (۱۱۱ نفر مرد و ۲۳۲ نفر زن؛ ۱۴۵ نفر کارشناسی، ۶۸ نفر کارشناسی ارشد و ۳۰ نفر دکتری) از بین دانشجویان برای پژوهش انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر شامل: مقیاس خودناتوان سازی (SHS)، مقیاس سنجش خانواده و زناشویی مدل مدور- ترکیبی اولسون (FACES- IV)، و مقیاس سنجش صفات پنج گانه شخصیتی (NEO-FFI) می باشد.

ابزار پژوهش

الف- مقیاس خودناتوان سازی

جونز و رودوال (۱۹۸۲) مقیاس ۲۵ سوالی خودناتوان سازی را ساختند که گرایش افراد به استفاده از راهبردهایی مانند تمارض، عدم تلاش، اهمال کاری، آشفتگی هیجانی و نگرانی در مورد پیشرفت را ارزیابی می کند. رودوال (۱۹۹۰) طی پژوهشی به بررسی ساختار عاملی مقیاس خودناتوان سازی پرداخت و نشان داد که ۱۴ ماده از مقیاس خودناتوان سازی بر روی دو عامل بار عاملی معنادار دارند که این دو عامل را عذر تراشی^۱ و تلاش نامید.

همبستگی این مقیاس با سازه های مرتبط با آن مانند عذر تراشی و کمی سعی و تلاش در یک نمونه ۲۴۵ نفری از ۰/۲۷ تا ۰/۶ گزارش شده است همچنین همسانی درونی آن در پژوهش های مختلف از ۰/۳۸ تا ۰/۷۰ گزارش شده است (کاتلین^۲، و

1 - excuse-making

2 - Kathleen

لورنس^۱، (۱۹۹۹). حیدری و همکاران (۱۳۸۸)، پس از برگرداندن مقیاس خودناتوان‌سازی به فارسی طی مطالعه‌ای به بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس خودناتوان‌سازی پرداختند و با استفاده از روش تحلیل عاملی نشان دادند که ۲۳ ماده از مقیاس خودناتوان‌سازی روی سه عامل بار می‌شوند که این عوامل شامل عذر تراشی (با ۷ ماده)، عدم تلاش (با ۷ ماده)، و خلق منفی (با ۹ ماده) می‌باشند. حیدری و همکاران (۱۳۸۸) پایایی مقیاس را با روش آزمون مجدد و در یک فاصله ۱۵ روزه ۰/۸۶ به دست آوردند و اعتبار مقیاس را با روش همسانی درونی ۰/۷۲ برای خودناتوان‌سازی کلی و ۰/۸۱ و ۰/۶۱ به ترتیب برای خودناتوان‌سازی ادعایی و رفتاری محاسبه کردند.

ب- مقیاس سنجش خانواده و زناشویی مدل مدور- ترکیبی اولسون- نسخه چهارم (FACES-IV):

این پرسشنامه بر مبنای مدل مدور- ترکیبی توسط اولسون، گورال و تیزل (۲۰۰۴) طراحی شده است و شامل چهار بعد انسجام، انعطاف‌پذیری، ارتباط و رضایت و نیز هشت مقیاس انسجام متعادل، جدایی، درهم‌تنیدگی، انعطاف‌پذیری متعادل، خشکی، آشفتگی، ارتباط و رضایت می‌باشد.

FACES-IV دارای سه کاربرد عمده می‌باشد: سنجش کارکرد خانواده مدل مدور- ترکیبی، سنجش سه نوع خانواده و بیست و پنج نوع خرده‌نظام خانوادگی مدل مدور- ترکیبی، و سنجش سبک‌های فرزندپروری پنج‌گانه مدل مدور- ترکیبی. این پرسشنامه که برای نوجوانان ۱۲ سال به بالا قابل اجرا می‌باشد، حاوی ۶۲ گویه با مقیاس پاسخ‌گویی ۵ درجه‌ای (۱=کاملاً مخالفم تا ۵=کاملاً موافقم) می‌باشد. طی تحقیقی که اولسون در سال ۲۰۱۰ به منظور اعتباریابی پرسشنامه FACES-IV انجام داد، میزان آلفای کرونباخ را برای شش مقیاس انسجام متعادل، جدایی، درهم‌تنیدگی، انعطاف‌پذیری متعادل، خشکی و آشفتگی به ترتیب ۰/۸۹، ۰/۸۷، ۰/۷۷، ۰/۸۴، ۰/۸۲ و ۰/۸۶ به دست آورد. صرامی‌فرو شانی (۱۳۹۰) نیز میزان آلفای کرونباخ برای همین مقیاس‌ها را به ترتیب ۰/۸۱، ۰/۷۹، ۰/۶۷، ۰/۷۷، ۰/۷۴ و ۰/۷۱ و برای مقیاس‌های ارتباط و رضایت به ترتیب ۰/۷۷ و ۰/۷۲ محاسبه نمود. پرسشنامه FACES-IV در ایران توسط مظاهری و همکاران ترجمه و هنجاریابی شده است.

پ- مقیاس سنجش صفات پنج‌گانه شخصیتی (NEO-FFI)

پرسشنامه NEO یکی از جدیدترین پرسشنامه‌های مربوط به ارزیابی ساخت شخصیت بر اساس دیدگاه تحلیل عوامل است. این آزمون به لحاظ انعکاس پنج عامل اصلی امروزه به عنوان یک مدل فراگیر بر اساس تحلیل عوامل محسوب می‌شود و گستردگی کاربرد آن در ارزیابی شخصیت افراد سالم و نیز در امور بالینی می‌تواند یکی از مناسب‌ترین ابزار ارزیابی شخصیت باشد. این آزمون به دلیل بررسی‌های گوناگون در گروه‌های سنی و در فرهنگ‌های مختلف روی آن صورت گرفته است، می‌تواند یکی از جامع‌ترین آزمون‌ها در زمینه ارزیابی شخصیت باشد. پرسشنامه شخصیتی NEO-PI-R جانشین آزمون NEO است که در سال ۱۹۸۵ توسط مک‌کرا و کاستا تهیه شده بود. این پرسشنامه پنج عامل اصلی شخصیت و شش خصوصیت در هر عامل یا به عبارتی ۳۰ خصوصیت را اندازه‌گیری می‌کند و بر این اساس ارزیابی جامعی از شخصیت ارائه می‌دهد.

این پرسشنامه دارای فرم کوتاهی به نام (NEO-FFI) نیز می‌باشد که یک پرسشنامه ۶۰ سوالی است و برای ارزیابی پنج عامل اصلی شخصیت بکار می‌رود. اگر وقت اجرای تست خیلی محدود باشد و اطلاعات کلی از شخصیت کافی باشد از این پرسشنامه استفاده می‌شود. از سوی دیگر اجرای این آزمون از نظر هزینه و زمان مقرون به صرفه است. مقیاس‌های آن از اعتبار بالایی برخوردارند و همبستگی بین مقیاس‌ها زیاد است. مهمتر از همه اینکه بر خلاف سایر آزمون‌های شخصیتی، انتقادات اندکی بر آن وارد شده است (گروسی‌فرشی، ۱۳۸۰).

پرسشنامه (NEO-FFI) توسط مک‌کرا و کاستا روی ۲۰۸ نفر از دانشجویان آمریکایی به فاصله سه ماه اجرا گردید و ضرایب اعتبار آن بین ۰/۸۳ تا ۰/۷۵ به دست آمده است. اعتبار درازمدت این پرسشنامه نیز مورد ارزیابی قرار گرفته است. یک مطالعه ۶ ساله روی مقیاس‌های روان‌آزرده‌خویی، برون‌گرایی، و گشودگی به تجربه ضرایب اعتبار ۰/۶۸ تا ۰/۸۳ را در گزارش‌های شخصی و نیز در گزارش‌های زوجین نشان داده است. ضرایب اعتبار دو عامل سازگاری و وجدان به فاصله دو سال به ترتیب ۰/۷۹ و ۰/۶۳ بوده است (مک‌کرا و کاستا، ۱۹۸۳؛ به نقل از گروسی‌فرشی، ۱۳۸۰).

¹ - Lawrence

² - factor analysis

در هنجاریابی آزمون NEO-FFI که توسط گروسی فرشی (۱۳۸۰) روی نمونه‌ای با حجم ۲۰۰۰ نفر از بین دانشجویان دانشگاه‌های شیراز، تبریز و دانشگاه‌های علوم پزشکی این دو شهر صورت گرفت، ضریب همبستگی پنج بعد اصلی را بین ۰/۵۶ تا ۰/۸۷ گزارش نموده است. ضرایب آلفای کرونباخ در هر یک از عوامل اصلی روان‌آزرده‌خویی، برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، سازگاری و وجدان به ترتیب ۰/۸۶، ۰/۷۳، ۰/۵۶، ۰/۶۸ و ۰/۸۷ به دست آمد.

یافته‌ها

بررسی شاخصه‌های توصیفی مشخصات جمعیت شناختی نشان داد که از مجموع ۲۴۳ نفر افراد نمونه ۴۶ درصد افراد را مردان و ۵۴ درصد را زنان تشکیل می‌دهند؛ ۵۹ درصد از افراد دانشجوی مقطع کارشناسی، ۲۸ درصد کارشناسی ارشد و ۱۳ درصد دانشجوی دکتری هستند؛ ۹۱ درصد از دانشجویان مجرد و ۹ درصد متأهل می‌باشند. میانگین سنی افراد نمونه در پژوهش حاضر نیز ۲۴/۴۹ محاسبه شده است که در این میان کمترین سن افراد ۱۹ و بیشترین سن افراد نیز ۳۶ محاسبه شده است.

در تحلیل استنباطی ابتدا ارتباط بین انواع شیوه‌های فرزندپروری با خودناتوان‌سازی در دانشجویان محاسبه گردید.

جدول ۱: نتایج ضریب همبستگی پیرسون در مورد فرضیه

خودناتوان‌سازی				
	نمره کل	خودناتوان‌سازی رفتاری	خودناتوان‌سازی ادعایی	
مقتدرانه	.050	.082	.046	r
	.486	.243	.521	Sig
	196	204	198	N
سهل‌گیرانه	-.203**	-.253**	-.183*	r
	.004	.001	.010	Sig
	196	204	198	N
غیرمتعهدانه	.146*	.068	.114	r
	.041	.335	.109	Sig
	196	204	198	N
مستبدانه	.095	.103	.146*	r
	.186	.144	.041	Sig
	196	204	198	N
طردکننده	.031	.072	-.032	r
	.664	.306	.657	Sig
	196	204	198	N

بر اساس جدول شماره ۱ بین مولفه سهل‌گیرانه از شیوه‌های فرزندپروری با مولفه خودناتوان‌سازی ادعایی (با مقدار $r = -.183$)، با مولفه خودناتوان‌سازی رفتاری (با مقدار $r = -.253$) و نیز نمره کل خودناتوان‌سازی (با مقدار $r = -.203$) رابطه منفی معنادار وجود دارد. به عبارت دیگر هر چه شیوه فرزندپروری سهل‌گیرانه‌تر باشد، از میزان خودناتوان‌سازی افراد نمونه کاسته می‌شود و بالعکس. بین مولفه غیرمتعهدانه از شیوه‌های فرزندپروری با نمره کل خودناتوان‌سازی (با مقدار $r = -.146$) رابطه مثبت معنادار وجود دارد. به عبارت دیگر هر چه شیوه فرزندپروری غیرمتعهدانه‌تر باشد، بر میزان خودناتوان‌سازی افراد نمونه افزوده می‌شود و بالعکس. بین مولفه مستبدانه از شیوه‌های فرزندپروری با خودناتوان‌سازی ادعایی (با مقدار $r = -.146$) رابطه مثبت معنادار وجود دارد. به عبارت دیگر هر چه شیوه فرزندپروری مستبدانه‌تر باشد، بر میزان خودناتوان‌سازی ادعایی افراد نمونه افزوده می‌شود و بالعکس.

¹- normalization

جدول ۳: نتایج تحلیل واریانس، رگرسیون چندگانه پیش‌بینی خودناتوان‌سازی از روی مولفه‌های ویژگی‌های شخصیت

متغیر ملاک	منبع تغییر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معناداری
۱	رگرسیون	8217.844	1	8217.844	115.038	.001 ^a
	باقیمانده	11501.174	161	71.436		
	کل	19719.018	162			
۲	رگرسیون	9190.354	2	4595.177	69.831	.001 ^b
	باقیمانده	10528.664	160	65.804		
	کل	19719.018	162			

نتایج حاصل از تحلیل واریانس در جدول فوق نشان می‌دهد که رگرسیون چندگانه پیش‌بینی خودناتوان‌سازی از روی مولفه‌های ویژگی‌های شخصیت، از لحاظ آماری معنادار است و این مولفه‌ها بخشی از واریانس خودناتوان‌سازی را تبیین می‌کند. به عبارت دیگر این نتیجه نشان می‌دهد که ضرایب رگرسیون معنادار است و شواهد کافی برای تأیید فرضیه وجود دارد.

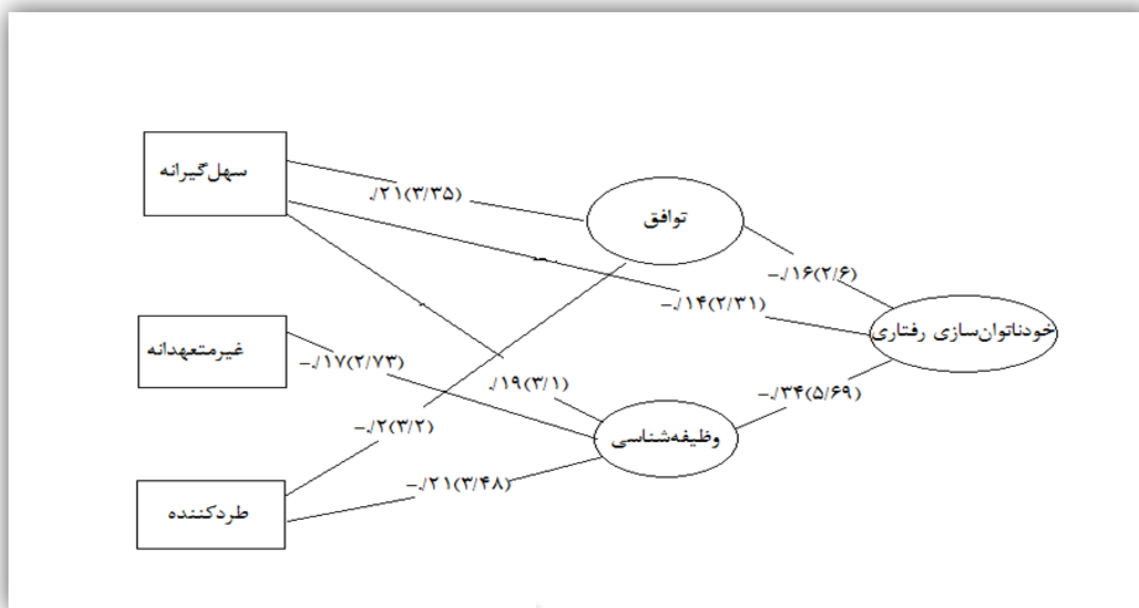
جدول ۴: نتایج مربوط به ضریب تعیین پیش‌بینی خودناتوان‌سازی از روی مولفه‌های ویژگی‌های شخصیت

مدل	پیش بین	R	R ²	ضرایب بتا	t	سطح معناداری
۱	روان آزاده خوبی	.646 ^a	.417	.646	10.726	.001
۲	روان آزاده خوبی	.683 ^b	.466	.554	8.867	.001
	وظیفه شناسی			-.240	-3.844	.001

با توجه به میزان R² موجود در جدول ۴ می‌توان نتیجه گرفت که متغیر روان‌آزاده‌خوبی از مولفه‌های ویژگی‌های شخصیت در حدود ۴۱/۷ درصد از واریانس متغیر خودناتوان‌سازی (نمره کل) را در گام اول تبیین می‌کند. به عبارت دیگر از میان مولفه‌های پیش‌بین، متغیر روان‌آزاده‌خوبی از ویژگی‌های شخصیت بیشترین نقش را در زمینه پیش‌بینی خودناتوان‌سازی (نمره کل) دارا هست. بر اساس ضرایب بتا با هر واحد تغییر در متغیر روان‌آزاده‌خوبی به اندازه ۰/۶۴۶، در واریانس خودناتوان‌سازی (نمره کل) تغییر ایجاد می‌گردد. در گام دوم با اضافه شدن متغیر وظیفه‌شناسی به مدل، میزان تبیین واریانس به ۴۶/۶ درصد افزایش پیدا می‌کند. در ادامه به بررسی نقش میانجی مؤلفه‌های شخصیت در ارتباط بین فرزندپروری و خودناتوان‌سازی پرداخته شد.

پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۱: مسیر نقش میانجی ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان در تبیین ارتباط بین سبک‌های فرزندپروری و خودناتوان‌سازی

بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل مسیر و با استناد به ضرایب استاندارد بتا در مدل رگرسیون، کلیه مسیرهای ترسیم شده از نظر آماری معنادار است زیرا مقدار t در کلیه مسیرها بالاتر از $1/96$ می باشد.

برای تفسیر بهتر نتایج به دست آمده از تحلیل مسیر، مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم ارتباط بین مؤلفه‌های فرزندپروری با مؤلفه‌های خودناتوان‌سازی با میانجی‌گری مؤلفه‌های شخصیت به شرح زیر ارائه می گردد.

بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل مسیر با استفاده از ضرایب استاندارد بتا در رگرسیون همزمان مؤلفه‌های فرزندپروری در زیرمؤلفه سهل‌گیرانه بر روی توافق از شخصیت تاثیر مستقیم به صورت مثبت دارد ($\beta = .21$ ، با مقدار $t = 3.35$) و مؤلفه توافق نیز روی مؤلفه خودناتوان‌سازی تاثیر مستقیم به صورت معکوس دارد ($\beta = -.16$ ، با مقدار $t = 2.6$). از طرف دیگر با توجه به تاثیر مستقیم مؤلفه سهل‌گیرانه بر خودناتوان‌سازی رفتاری ($\beta = -.14$ ، با مقدار $t = 2.31$) و معنادار بودن مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم در این مسیر می‌توان چنین عنوان نمود که توافق در ارتباط بین مؤلفه فرزندپروری سهل‌گیرانه با خودناتوان‌سازی رفتاری نقش میانجی دارد.

همچنین بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل مسیر با استفاده از ضرایب استاندارد بتا در رگرسیون همزمان مؤلفه‌های فرزندپروری در زیر مؤلفه سهل‌گیرانه بر روی وظیفه‌شناسی از شخصیت تاثیر به صورت مثبت دارد ($\beta = .19$ ، با مقدار $t = 3.1$) و مؤلفه وظیفه‌شناسی نیز روی مؤلفه خودناتوان‌سازی رفتاری تاثیر مستقیم به صورت معکوس دارد ($\beta = -.34$ ، با مقدار $t = 5.69$). از طرف دیگر با توجه به تاثیر مستقیم مؤلفه سهل‌گیرانه بر خودناتوان‌سازی رفتاری ($\beta = -.14$ ، با مقدار $t = 2.31$) و معنادار بودن مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم در این مسیر می‌توان چنین عنوان نمود که وظیفه‌شناسی در ارتباط بین مؤلفه فرزندپروری سهل‌گیرانه با خودناتوان‌سازی رفتاری میانجی‌گر دارد.

در سایر مؤلفه‌ها نیز سبک فرزندپروری غیرمستعده‌انه روی تیپ شخصیتی وظیفه‌شناسی تاثیر مستقیم به صورت منفی دارد ($\beta = -.17$ ، با مقدار $t = 2.73$). از طرف دیگر مؤلفه تیپ شخصیتی وظیفه‌شناسی نیز تاثیر معکوس روی خودناتوان‌سازی رفتاری دارد ($\beta = -.34$ ، با مقدار $t = 5.69$) و چون مسیر مستقیم تاثیر مؤلفه فرزندپروری غیرمستعده‌انه روی خودناتوان‌سازی معنادار نمی‌باشد. بنابراین مؤلفه وظیفه‌شناسی از تیپ‌های شخصیت در ارتباط بین سبک فرزندپروری غیرمستعده‌انه با خودناتوان‌سازی رفتاری نقش میانجی دارد.

همچنین سبک فرزندپروری طردکننده روی تیپ شخصیتی توافق تاثیر مستقیم به صورت منفی دارد ($\beta = -.2$ ، با مقدار $t = 3.2$). از طرف دیگر مؤلفه تیپ شخصیتی توافق نیز روی مؤلفه خودناتوان‌سازی رفتاری تاثیر مستقیم به صورت معکوس دارد ($\beta = -.14$ ، با مقدار $t = 2.6$) و چون مسیر مستقیم تاثیر مؤلفه فرزندپروری طردکننده روی خودناتوان‌سازی معنادار نمی‌باشد، بنابراین نقش میانجی مؤلفه توافق از تیپ‌های شخصیت در ارتباط بین سبک فرزندپروری طردکننده با خودناتوان‌سازی رفتاری مورد تایید می باشد.

همچنین سبک فرزندپروری طردکننده روی تیپ شخصیتی وظیفه‌شناسی تاثیر مستقیم و منفی دارد ($\beta = -.21$)، با مقدار $t = 3.48$ ، از طرف دیگر مولفه تیپ شخصیتی وظیفه‌شناسی نیز تاثیر معکوس روی خودناتوان‌سازی رفتاری دارد ($\beta = -.34$)، با مقدار $t = 5.69$ و چون مسیر مستقیم تاثیر مولفه فرزندپروری طردکننده روی خودناتوان‌سازی رفتاری معنادار نمی‌باشد، بنابراین نقش میانجی مولفه وظیفه‌شناسی از تیپ‌های شخصیت در ارتباط بین سبک فرزندپروری طردکننده با خودناتوان‌سازی رفتاری مورد تایید می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف نقش واسطه‌ای ویژگی‌های شخصیتی در ارتباط با سبک‌های فرزندپروری و ناتوان‌سازی تحصیلی انجام شد. نتایج نشان داد که عوامل توافق و وظیفه‌شناسی در ارتباط سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه با خودناتوان‌سازی رفتاری نقش میانجی را دارا هستند. در تبیین این ارتباط و با توجه به مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم در ارتباط سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه با خودناتوان‌سازی رفتاری می‌توان گفت که ویژگی‌های توافق و وظیفه‌شناسی بعنوان ویژگی‌های کاهش‌دهنده رفتار خودناتوان‌سازی نقش دارند. به عبارتی در حالی که سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه و محیط دارای کنترل و پاسخگویی عاطفی بالا پیش‌بینی کننده منفی رفتار خودناتوان‌سازی است، دارا بودن ویژگی‌هایی از قبیل همرنگی، اعتماد و توافق و مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی نیز به نوبه خود در کاهش رفتار خودناتوان‌سازی نقش دارد.

همچنین ویژگی‌های توافق و وظیفه‌شناسی در ارتباط سبک فرزندپروری طردکننده با خودناتوان‌سازی رفتاری نقش میانجی را داراست. در تبیین این ارتباط و با توجه به مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم می‌توان گفت که دارا بودن ویژگی‌های وظیفه‌شناسی و توافق در افرادی که در محیط خانوادگی دارای انسجام و انعطاف‌پذیری پایین رشد یافته‌اند و به نوعی به حال خود رها شده‌اند، یک عامل محافظ در برابر رفتار خودناتوان‌سازی و عدم سعی و تلاش در دانشجویان به حساب می‌آید.

نتیجه دیگر تحلیل مسیرهای ارتباطی سبک‌های فرزندپروری و خودناتوان‌سازی با نقش واسطه‌ای عوامل شخصیتی نشان داد که عامل وظیفه‌شناسی در ارتباط سبک فرزندپروری غیرمتمه‌دانه با خودناتوان‌سازی رفتاری نقش میانجی‌گر را داراست و می‌تواند قسمتی از این ارتباط را تبیین کند. به عبارتی برای افرادی که در شرایط کنترل‌اندک و پاسخگویی بالا رشد یافته‌اند، وظیفه‌شناسی به عنوان عاملی بازدارنده برای رفتار خودناتوان‌سازی عمل می‌کند. بنابراین در مجموع می‌توان گفت که عوامل توافق و وظیفه‌شناسی در ارتباط سبک‌های فرزندپروری با خودناتوان‌سازی دارای بیشترین قدرت تبیین هستند و کاهنده احتمال استفاده از این راهکارها می‌باشند که با نتایج هوور و همکاران (۲۰۱۰) همسو می‌باشد.

خودناتوان‌سازی بعنوان راهکاری دفاعی برای حفاظت از عزت‌نفس و احساس خودارزشمندی و در زمانی بکار گرفته می‌شود که فرد از نتیجه عملکرد خویش اطمینان ندارد و یا پیامدهای شکست احتمالی برایش غیر قابل پذیرش باشد. این راهکار در کوتاه مدت می‌تواند از عزت‌نفس و تصویر فردی محافظت نماید، اما پژوهش‌های متعدد نشان داده‌اند که استفاده از آن در دراز مدت نه تنها موجب پیشرفت و ارتقا احساس کارآمدی نمی‌شود بلکه فرد را در چرخه‌های معیوب عملکردی گرفتار می‌سازد و این چرخه در فرد تقویت می‌شود. به عبارتی وقتی فرد در ابتدا برای حفظ شان و جایگاه واقعی یا خیالی‌اش به این راهکار روی می‌آورد احساس مطلوبی را ممکن است تجربه کند، بدین صورت که در صورت موفقیت می‌تواند خودش و دیگران را متقاعد سازد که با وجود موانع در مسیر پیشرفتش به موفقیت دست یافته و در صورت شکست می‌تواند توجیهاتی آماده برای آن داشته باشد و شکست را نتیجه مشکلات بداند و نه نتیجه توانایی اندک. از آنجا که خصوصیت سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه کنترل و محبت بالاست، می‌توان به اهمیت محبت و پاسخگویی عاطفی والدین در کاهش خودناتوان‌سازی پی برد. این نتیجه همسو با نتایج مطالعات پیچیل و همکاران (۲۰۰۲)، وانت و کلیتمن (۲۰۰۶) و حیدری و همکاران (۱۳۸۸) می‌باشد. گریون و همکاران (۲۰۰۰) نشان دادند که مراقبت مادرانه با خودناتوان‌سازی در دختران ارتباط منفی دارد. یافته‌های حیدری و همکاران (۱۳۸۸) نیز نشان داد که نمره خودناتوان‌سازی رفتاری و کلی در سبک فرزندپروری استبدادی که خصوصیت آن محبت پایین و کنترل بالاست، بیشتر است. به لحاظ مفهومی نیز این یافته پژوهش حاضر با نظریه برگلاس و جونز (۱۹۷۸) همخوانی دارد. آنها بیان کردند که فرد خودناتوان‌ساز به احتمال فراوان دارای تاریخچه رشدی فاقد عشق و محبت والدینی غیرمشروط می‌باشد بدین معنا که این فرد نتوانسته است در دوران رشد خود عشق و محبت والدینش را از عملکرد مطلوبش متمایز سازد و مطمئن نبوده که در صورت عدم عملکرد مطلوب آیا باز هم محبت والدین را دریافت می‌کرد یا خیر.

همچنین سبک فرزندپروری مستبدانه با خودناتوان‌سازی کلی ($-/1.46$) و سبک فرزندپروری غیرمتمه‌دانه با خودناتوان‌سازی رابطه منفی معنادار نشان می‌دهد. با توجه به اینکه ویژگی سبک فرزندپروری مستبدانه (بر اساس مدل اولسون) انسجام و کنترل افراطی و پاسخگویی عاطفی اندک می‌باشد، این یافته با پیشینه تحقیقاتی و با انتظار پژوهشگر در تناقض است زیرا انتظار می‌رود که روش تربیتی غیرمتمه‌دانه منجر به افزایش استفاده از راهکارهای خودناتوان‌سازی شود در حالیکه یافته‌ها نشان می‌دهد که این سبک باعث کاهش رفتار

خودناتوان سازی شده است. با توجه به مدل نقش میانجی ویژگی های شخصیتی در ارتباط سبک های فرزندپروری با خودناتوان سازی (نمودار ۱) می توان چنین استنباط کرد که ویژگی های شخصیتی توافقی، سازگاری و وظیفه شناسی دانشجویان در حضور سبک فرزندپروری سهل گیرانه و غیرمتعهدانه بعنوان سدی دفاعی در برابر تمایلات خودناتوان سازی عمل می کنند. از این رو به نظر می رسد که عوامل شخصیتی که جنبه سرشتی قوی تری دارند نسبت به عوامل تربیتی در خودناتوان سازی دانشجویان نقش تعدیل کننده و میانجی قوی تر و حتی عامل بنیادی موثرتری به حساب آیند. از این رو این یافته مهم پژوهشی به ما توصیه می کند در تعیین عامل خودناتوان سازی تنها به ارتباط ساده همبستگی میان روش والدگری با خودناتوان سازی اکتفا نشود. این یافته همچنین نکته مهم دیگری را نشان می دهد مبنی بر اینکه شکل گیری خودناتوان سازی فرایندی پیچیده و بنیادی است که نمی توان با یک عامل به سادگی آن را تبیین کرد. این یافته از سویی دیگر نیز حائز اهمیت است که فرهنگ پیچیده ایرانی که در آمیخته از عناصر زیستی، محیطی و جغرافیایی است با شکل گیری خودناتوان سازی ارتباط پیچیده ای دارد که پژوهش های متعددی را در شنا سبای عوامل روان شناختی، جامعه شناختی و زیست شناختی ضروری می سازد.

منابع

- باقری فاروجی، محترم، دوقی، لیلا و شریعت باقری، محمد مهدی. (۱۴۰۰). مدل ساختاری خود ناتوان سازی تحصیلی بر اساس سبک فرزند پروری ادراک شده و باورهای هوشی با میانجی گری جرات ورزی در دانش آموزان *فصلنامه روان شناسی تربیتی*. ۱۷(۶۲). ۵۵-۷۹.
- حیدری، محمود، دهقانی، محسن، و خداپناهی، محمد کریم (۱۳۸۸). بررسی تاثیر شیوه فرزندپروری ادراک شده و جنس بر خود ناتوان سازی. *خانواده پژوهی*. ۱۱(۱۸). ۱۲۵-۱۳۷.
- سماوی، سید عبدالوهاب، ابراهیمی، کلثوم، جاودان، موسی (۱۳۹۶). مطالعه از رابطه بین دانه شگامی تعارض، خودکارآمدی و تحصیلی انگیزه با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دبیرستانی بندرعباس، *فصلنامه راهبردهای شناختی در آموزش*، سال چهارم، شماره ۷، پاییز و زمستان ۱۳۹۵.
- صرافی فروشانی، سیامک. (۱۳۹۰). بررسی کارکرد خانواده و سبک های فرزندپروری پنج گانه مدل مدور- ترکیبی و ارتباط آنها با اختلالات رفتاری و خطرپذیری در دانش آموزان دبیرستان های دولتی شهر همدان در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۸۹. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- عابدی، محمدرضا؛ احمدی، احمد؛ فاتحی زاده، مریم، احمدی، احمد، نیلفروشان، پریسا و قاسمی، وحید. (۱۳۹۰). بررسی ساختار سلسله مراتبی شخصیت با استفاده از پرسشنامه پنج عاملی نئو، *مطالعات روان شناختی*. ۷(۴). ۱۳۰-۱۰۷.
- عالیپور بیرگانی، سیروس، مکتبی، غلامحسین، شهنی ییلاق، منیجه و مفرد نژاد، ناهید. (۱۳۹۰). رابطه ویژگی های شخصیتی با خودناتوان سازی تحصیلی و مقایسه شیوه های فرزندپروری از لحاظ متغیر اخیر در دانش آموزان سال سوم دبیرستانی *دست آوردهای روان شناختی*. ۱۸(۲). ۱۵۴-۱۳۵.
- عساکره، هاجر و دیبا، حسین. (۱۳۹۷). نقش مادر در شکل گیری وجدان اخلاقی *فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات اخلاق کاربردی*. ۱۴(۳۱). ۱۱-۳۱.
- گروسی فرشی، من. (۱۳۸۰). کاربرد آزمون جدید شخصیتی نئو (NEO) و بررسی تحلیل ویژگی ها و ساختار عاملی آن در بین دانشجویان دانشگاه های ایران. *فصلنامه علوم انسانی دانشگاه الزهراء (س)*، ۱۹۸-۱۷۳، ۳۹.
- گلدنبرگ، ایرنه. (۱۳۹۶). خانواده درمانی. مترجم: حسین شاهی برواتی. تهران: روان.
- ناظر، محمد، مختاری، محمدرضا، صیادی، محمدرضا و مشایخی، فاطمه. (۱۳۹۵). پیش بینی ویژگی های شخصیت فرزندان بر اساس سبک های فرزندپروری و ارتباط آن با پنج عامل بزرگ شخصیت والدین. *سلامت جامعه*، ۱۰(۱). ۲۹-۳۹.
- Berglas S., Jones E.E. (1978). Drug choice as a self-handicapping strategy in response to noncontingent success, *journal of personality and social psychology*, no.36.
- Farzadi F, Behroozi N, Shehni Yailagh M. [The causal relationship between parenting styles attachment styles and indiscipline mediated by the emotional self-regulating mediation, social skills and Theory of Mind (Persian)]. *Journal of Family Psychology*. 2017; 3(2):3-16.

- Greaven S., Santor D., Thompson R., Zurrof D, (2000). Adolescent self- Handicapping, Depressive affect, And Maternal parenting style, *Journal of youth and Adolescence*, vol. 29, No. 6.
- Huver RM, Otten R, de Vries H, Engels RC. Personality and parenting style in parents of adolescents. *Journal of Adolescence* 2010;33(3):395-402.
- Jones, E. E., & Rhodwalt, F. (1982). The Self-handicapping scale. Available from F. rhodwalt, department of psychology, university of Utah, Salt Lake City, UT.
- Kathleen. A. M., LAWRENCE. R. B. (1999). Is the self-handicapping scale reliable in non-academic achievement domains? *Personality and indivisual differences*. 27: 901-911.
- Losoya SH, Callor S, Rowe DC, Goldsmith HH. Origins of familial similarity in parenting: A study of twins and adoptive siblings. *Developmental Psychology* 1997;33(6):1012-23.
- Mikaeeli N, Prviz Pourzoor P, Bazdar F & et al. (2017). Relationship Between Personality Characteristics and Academic Self-Handicapping Strategies For Coping With School Girls, *Journal of Educational Psychology Studies*,14(25): 89-104 [Persian] .
- Moradi Amin M, Ganji Nik M. [Approaches to child upbringing in theft by children (Persian)]. *Journal of Police Cultural Studies*. 2016; 3(1):133-49. magiran.com/p2230886
- Mulyadi, S., Rahardjo, W., & Basuki, A. H. (2016). The Role of Parent-Child Relationship, Self-Esteem, Academic Self-Efficacy to Academic Stress. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 217, 603-608.
- Olson, D. H., Gorall, D. M., Tiesel, J. W. (2004). *FACES IV package*. Minneapolis, USA: lifge innovations.
- Pychyl T. A., Coplan R. J., Reid P. A. (2002). Parenting and procrastination: gender differences in the relations between procrastination, parenting style and self-worth in early adolescence. *Personality and Individual Differences* 33. 271–285.
- Rhodewalt, F. (1990). Self-handicappers: individual differences in the preference for anticipatory, self-protective acts. In R. Higgins, C. Snyder, & S. -Berglas (Eds.), *Self-handicapping: The paradox that isn't* (pp. 69–106). New York: Plenum Press.
- Snyder, K.E.; Malin, J.L.; Dent, A.L. & Linnenbrink-Garcia, L. (2014). The message matters: The role of implicit beliefs about giftedness and failure experiences in academic self-handicapping. *Journal of Educational Psychology*, 106(1), 230.
- Uysal, A., & Lu, Q. (2010). Self-handicapping and pain catastrophizing. *Personality and Individual Differences*, 49, 502- 505.
- Want J, Kleitman S (2006). Imposter phenomenon and self-handicapping: Links with parenting styles and self-confidence. *Personality and Individual Differences* 40.
- Wusik, M. F., & Axsom, D. (2016). Socially positive behaviors as self-handicapping. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 35(6), 494-509.

The Mediating Role of Personality Traits in the Relationship between Parenting Styles and Academic Self-Handicapping

Masoumeh Abdollahi¹, Behrouz Foroughi pordanjani²

Abstract

Background and purpose: The main purpose of the present study is to investigate the relationship between parenting styles and personality traits with self-impairment and also to investigate the mediating role of personality traits in explaining the relationship between parenting styles and self-impairment in students.

Materials and methods: The current research population is all students of Yazd University in the first semester of the academic year 1401-1402. Among them, 243 students were selected as a sample by quota sampling method and responded to the self-handicapping scale, the five-factor personality list, and the family and marital assessment scale of the circular-combined model (fourth version). The collected data were analyzed with the statistical methods of correlation coefficient, path analysis and analysis of variance.

Results: The results showed that personality traits play a mediating role in the relationship between parenting styles of the combined circular model and self-impairment.

Conclusion: self-incapacitation needs specialized attention. A large number of students who have academic problems can get rid of these problems by receiving specialized services.

Keywords: Parenting Styles, Personality Traits, Self-Impairment

¹ PhD in educational psychology, lecturer, Islamic Azad University, Bafaq branch, Yazd, Iran (Corresponding Author)

² Master of Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran